

Raimo Niemelä

Perusteos tiedonhankintatutkimuksesta

Ari Haasio & Reijo Savolainen: Tiedonhankintatutkimuksen perusteet
BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki 2004.
ISBN 951-692-577-4

Ari Haasio ja Reijo Savolainen ovat kirjoittaneet tiedonhankinnasta suomenkielisen yleisesityksen, joka alan opiskelijoilta on puuttunut. Ansiona voi pitää sitä, että yksien kansien sisään on koottu keskeisiä tiedonhankinnan malleja ja suomennettu alan ydinkäsitteitä. Globaali tutkimuksen kenttä on esillä, mistä hyötyvät myös perusopintojen jälkeisten opinnäytteiden tekijät.

Tiedonhankintatutkimusta esitellään sekä historiallisesti että jaoteltuna kolmen otsikon alle. Ammatillisen tiedon hankinnan mallien ja käytäntöjen, arkielämän tiedonhankinnan sekä Internetin merkitystä tiedonhankinnassa käsittelevien osuuksien sisältö ulottuu nykytutkimukseen. Lopuksi esitetään joitakin tulevaisuuden haasteita.

Yksittäisissä tutkimuksissa käsitteet määritellään tarkasti, pienimmätkin nyanssit huomioon ottaen. Haasion ja Savolaisen pyrkimystä esitellä käsitteistä käytyä keskustelua yleispätevästi voi pitää haasteellisena. Olennaiset tiedonhankinnan alan käsitteet ovat mukana. Onnistuneesti he kykenevät problematisoimaan eri puolia sellaisista käsitteistä, kuten tiedontarve, tiedonhankinta ja tiedonkäyttö. Opiskelijoille tämä avaa informaatiotutkimuksen kenttää teoksessa käsiteltävää tiedonhankinnan alaa laajemminkin.

Alan ensi askelista paradigman murtumiseen

Tiedonkäyttö eri tieteenaloilla alkoi kiinnostaa jo 1950-luvulla. Tiedonhankinnan mallinnuksia seuraavilta kahdelta vuosikymmeneltä esitellään ns. ukkotutkimuksen perinteen mukaisesti. Muun muassa William Paisley, Thomas J. Allen, Gernot Wersig ja Maurice B. Line kanonisoidaan alan klassikoiksi.

Lyhyt luku ”Kohti uutta paradigmaa” antaa Brenda Dervinille ja Michael Nilanille merkittävän roolin. Vuonna 1986 ilmestyneellä artikkelillaan he aloittivat prosessin, jonka seurauksena järjestelmäkeskeinen paradigma alkoi väistyä informaatiotutkimuksessa. Ihmisen toimintaan keskittyminen ja laadullisten menetelmien käyttö tiedonhankintatutkimuksessa lisääntyivät voimallisesti tästä eteenpäin. Opiskelijat saavat luvusta motivoivan lähtökohdan arvioida nykytutkimuksia, mikä oppikirjalle on kiistanon ansio.

Tiedonhankinta ammateissa, arjessa ja Internetissä

Ammatillista tiedonhankintaa käsittelevässä luvussa käsitellään T.D. Wilsonin, David Ellisin, Carol Kuhlthaun, Gloria Leckien ja Karen Pettigrewin sekä Katriina Byströmin tiedonhankinnan malleja. Tapaustutkimuksista opiskelijalle valottuvat yritysjohtajien, toimittajien ja tutkijoiden tiedonhankinta. Kokonaisuutena luku on ehyt.

Suomen kielessä arkielämän tiedonhankinnaksi vakiintunut käsite kuvaa ilmiöitä, jotka tarkasti ottaen voidaan ymmärtää arkielämän informaatio-käyttäytymisen piiriin kuuluviksi eikä suoranaisesti toiminnaksi, jossa tavoitellaan tietoa. Kirjoittajat esittelevät tiiviisti mutta opiskelijoille kaiken tarpeellisen kertoen sekä Elfreda Chatmanin ”pienen maailman” mallin että Kristy Williamsonin ekologisen mallin. Yllättäen Savolaisen käyttämän elämäntavan näkökulman esittely osoittautuu pulmalliseksi. Asioiden järjestys lähes samastuu elämäntapaan. Opiskelijoille voi olla vaikeaselkoinen esimerkiksi virke (s.125), jonka ensimmäisen sanan kirjoittajat ovat panneet lainausmerkkeihin: ”Asioilla” tarkoitetaan tässä eri toimintoja sekä niiden kohteita ja välineitä.

Luku Internetin merkityksestä tiedonhankinnalle ja tiedonhankintatutkimukselle kokoa tähänastisen tutkimuksen antia. Parhaiten teksti toimii herätteenä, joka auttaa huomaamaan tutkimusaukkoja. Paljon nostetaan näyttille, mutta tarkempaa analyttistä otetta jää kaipaamaan.

Käsitteiden suomentaminen

Yleisesti käsitteiden suomentamisessa ja avaamisessa onnistutaan. Käsitteiden informaatiokäyttäytyminen ja tiedonhankintakäyttäytyminen ero jää kuitenkin epäselväksi. T.D. Wilsonin vuonna 1999 esittämää mallia informaatio-, tiedonhankinta- ja tiedonhakukäyttäytymisen keskinäisistä suhteista ei avata tarpeeksi, vaikka malli esitetään kuviona. Jos informaatiokäyttäytymiseksi voidaan sisällyttää esimerkiksi pidättäytyminen jonkin kanavan kautta tulevan informaation vastaanottamisesta, sitä voi luontevasti pitää informaatiokäyttäytymisenä. Se ei sen sijaan ole tiedonhankintakäyttäytymistä, jossa teoksen mukaan on keskeistä toiminta tiedon tavoittamiseksi. Kirjoittajien valitseman suomennoksen mukaisesti sattumanvaraiseksi tiedonhankinnaksi nimetty ilmiö saattaa olla luontevammin informaatiokäyttäytymistä kuin tiedonhankintaa edellä mainitusta syystä. Käsitteellistä sekavuutta opiskelijoille voi aiheuttaa sekin, että myöhemmin käytetään ilmausta tiedollinen käyttäytyminen esiteltäessä Wilsonin aiempaa, vuoden 1997 mallia.

Ei myöskään ole varmaa, onko sattuman varaan jäävä eli *sattumanvarainen* sama kuin *satunnainen*. Englannin sanojen *accidental* ja *incidental* suomennosten vertailu olkoon tässä esimerkkinä vaikeuksista, joita on tullut eteen pitkin matkaa. Toivoa sopii, että suomennokseksi ei vakiinnu tiedon ”uuttaminen”, jonka tekijät ovat laittaneet lainausmerkkeihin.

Perusteokseen on päässyt tiedonhankintaa uudella tavalla jäsentävä informaatiokäytännön (information practice) käsite, jonka Pamela McKenzie toi vuonna 2003 alan keskusteluun. Harmillisesti tekstin ja sivun 34 kuvan käsitteet eivät tässä yhteydessä vastaa toisiaan.

Oppikirja luo tulevaisuutta

Tiedonhankinta alana on ansainnut perusteoksen. Haasion ja Savolaisen työ on uraa uurtava. Epäilemättä teosta käytetään sekä yliopistojen että ammattikorkeakoulujen opetuksessa. Asia- ja henkilöhakemisto sekä kattava lähdeluettelo ovat hyödyllisiä opiskelijoille.

Sisällöllisesti Tiedonhankintatutkimuksen perusteet on kattava. Esitystapa on perinteinen. Vanhahtavilta kuulostavia ilmauksia, kuten ”valaiskaamme jaottelu esimerkein” tai ”tarkastelkaamme tietoa”, voisi välttää nykyaikaisessa oppikirjassa. Saman asian avaaminen moneen kertaan, kuten esimerkiksi orientoiva ja praktinen eli ongelmalähtöinen tieto sivuilla 19, 25, 30 ja 148, voi tuntua lukijasta turhauttavalta. Suuri joukko tutkimuksia käydään läpi, jopa Tampereella tehtyjä pro gradu-tutkielmia myöten.

Informaatiotutkimuksen identiteetin kannalta Tiedonhankinnan perusteet on tärkeä. Koko alaa kartoittavan ja valintakoekirjana käytetyn Tiedon tie-artikkelikokoelman yksi luku laajenee nyt julkaistussa oppikirjassa yhden informaatiotutkimuksen osa-alueen johdantoteokseksi. Se voi haastaa opiskelijat sekä teoreettiseen pohdintaan että innovatiivisten projektitöiden ja opinnäytteiden tekoon. Oppikirjoilla luodaan tieteenalan tulevaisuutta.